

М.Я. Плющ, О.Ю. Грипас

Системна організація граматичної будови української мови.

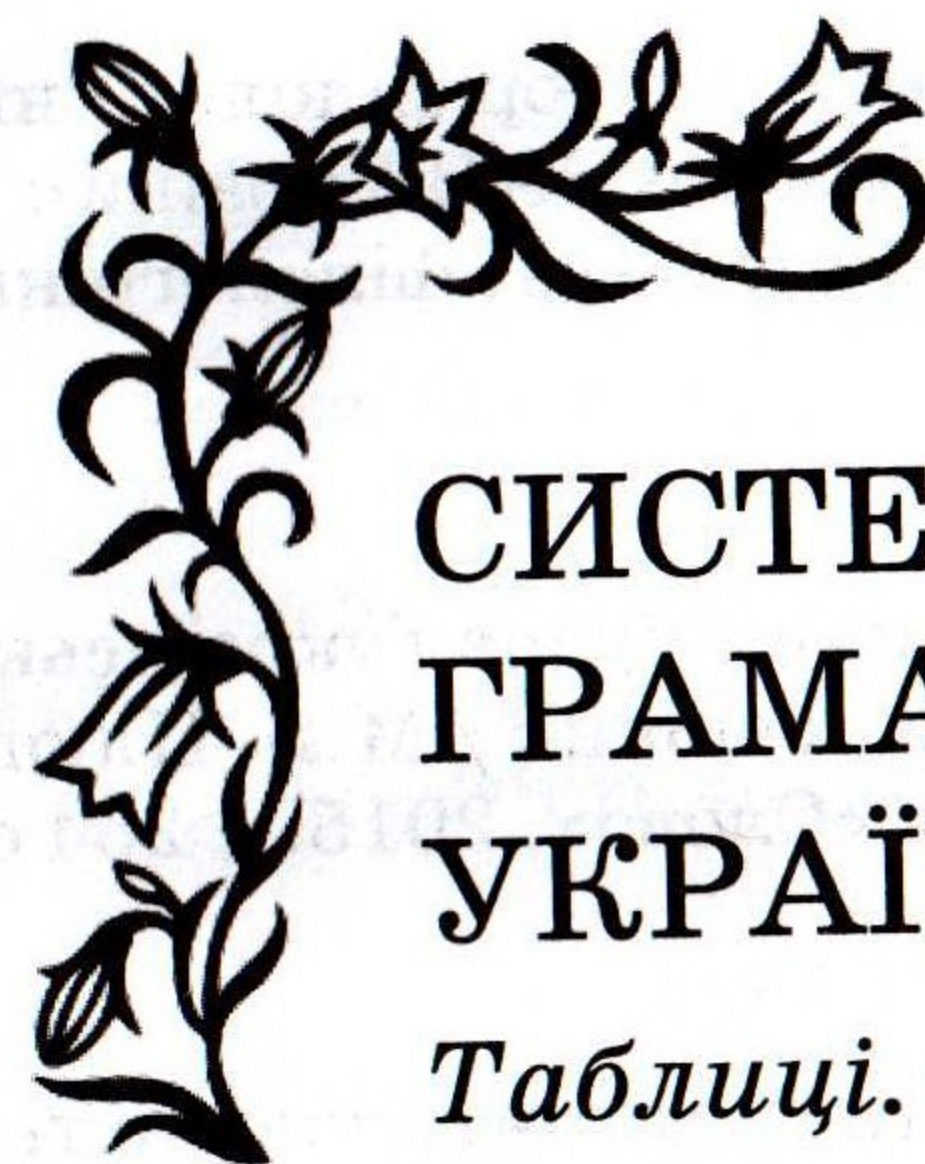
Таблиці. Схеми

З питань придбання нашої книги
звертатися за адресою:

"Видавничий дім 'Слово',
вул. Олегівська, 16, оф. 310,
м. Київ
тел. (044) 462-40-63, 463-64-00
e-mail: vd_slovo@ukr.net
www.slovo.kiev.ua

М.Я. Плющ, О.Ю. Грипас

СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

Таблиці. Схеми

*Навчальний посібник для студентів
філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів*

Київ 2015

УДК 811.161.2'36(075.8)
ББК 81.2Укр-2я73
П 30

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова
(протокол №10 від 24.04.2014 р.)*

Рецензенти:

Городенська Катерина Григорівна – доктор філологічних наук, професор (Інститут української мови НАН України);
Мединська Наталія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент.

Плющ М.Я.
П 30 **Системна організація граматичної будови української мови. Таблиці. Схеми** : навчальний посібник / М.Я. Плющ, О.Ю. Грипас. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 264 с.
ISBN 978-966-194-194-5

У посібнику вміщено таблиці, в яких систематизовано теоретичні відомості з граматики української мови. Визначено основні поняття морфеміки, словотвору, морфології, синтаксису, з'ясовано особливості лексико-граматичних класів слів і синтаксичних конструкцій у їхньому взаємозв'язку і взаємодії як складників граматичного рівня мови з погляду функціонального потенціалу у межах слова, словосполучення, речення, тексту.

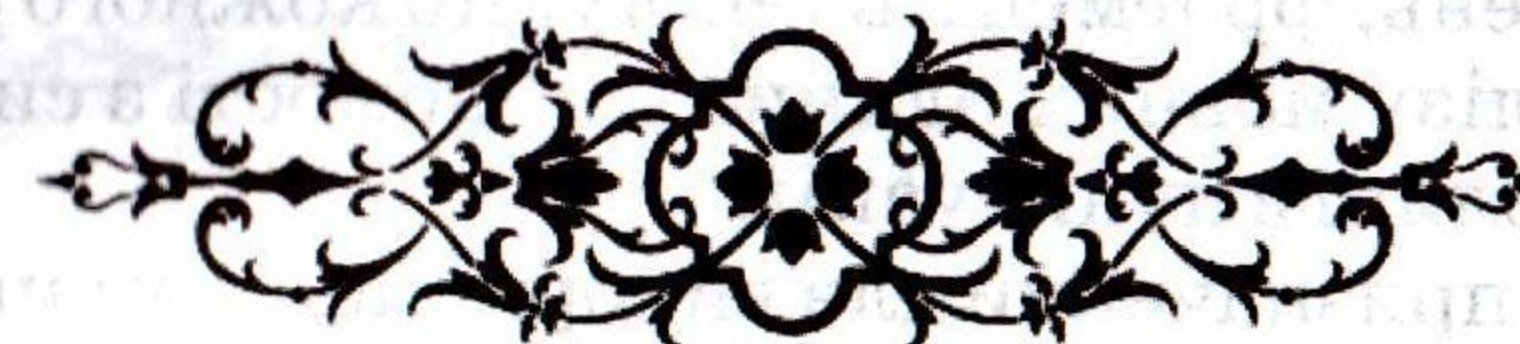
Для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 811.161.2'36(075.8)
ББК 81.2Укр-2я73

ISBN 978-966-194-194-5

© Плющ М.Я., Грипас О.Ю., 2015

© Видавничий Дім «Слово», 2015

ПЕРЕДМОВА

У посібнику узагальнено теоретичні відомості з граматики сучасної української літературної мови – з розділів: «Морфеміка. Словотвір», «Морфологія», «Синтаксис», «Текст».

Автори навчального посібника, трактуючи граматику як учення про системну організацію граматичних одиниць мови, правила поєднання їх та функціонування, орієнтувалися на нові лінгвістичні концепції ХХ–ХХІ століть.

Головну увагу в посібнику приділено характеристиці граматичної семантики, змісту і функцій морфем, словотворчих засобів, основних і вторинних функцій словоформ самостійних частин мови, граматичних категорій у парадигматичному та синтагматичному аспектах та з'ясуванню їхніх зв'язків і семантико-синтаксичних відношень у простому, ускладненому, складному реченнях, у тексті.

У морфеміці схарактеризовано усі типи морфем та їхні функції.

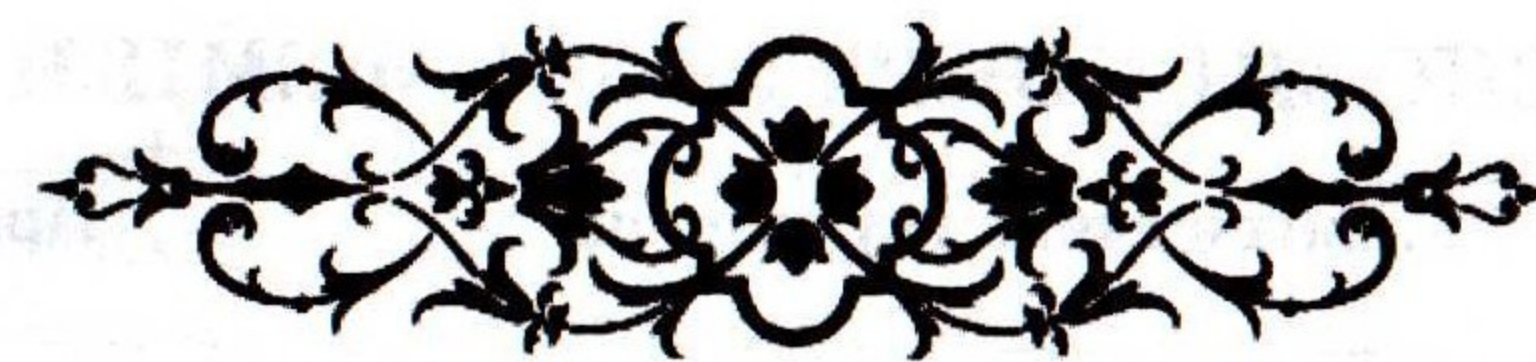
Словотвірна система схарактеризована з погляду мотиваційної (твірної) основи, різних словотвірних типів у межах усіх способів словотворення, властивих сучасній українській літературній мові.

У морфології увага зосереджена на характеристиці граматичних категорій усіх самостійних частин мови, на системі морфологічних форм та їхньому призначенню – основним і вторинним синтаксичним функціям, а також граматичній семантиці і функціонуванню службових слів та вигуків.

Синтаксичну систему сучасної української літературної мови представлено на основі з'ясування формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної реалізації одиниць усіх рівнів, зокрема словоформ у позиції обов'язкових синтаксем та інших

компонентів простого речення, що ускладнюють його будову; характеристики різних типів словосполучень, типів простих і складних речень, фрагментів тексту. До кожного розділу подано схеми аналізу мовних одиниць. Відомості з синтаксису доповнюють таблиці з пунктуації.

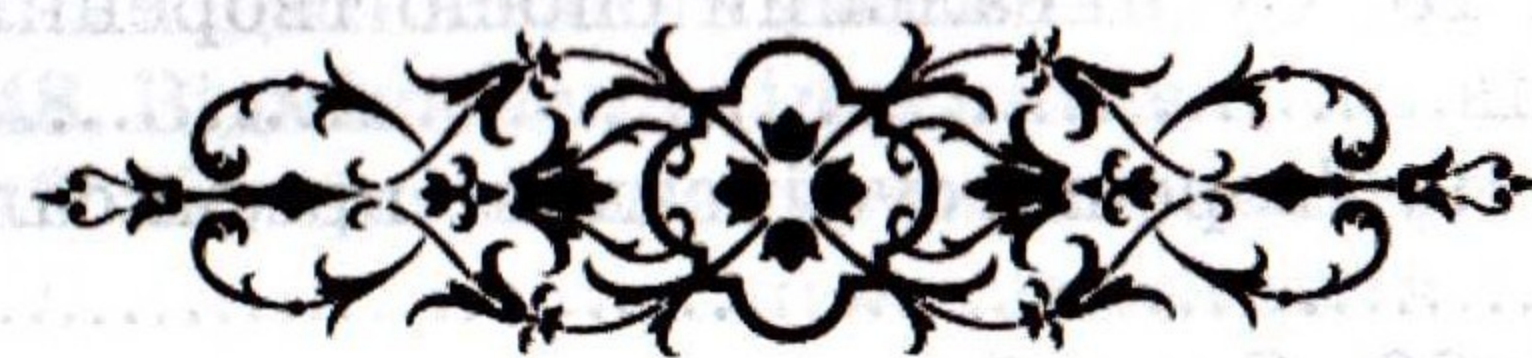
Посібник призначений для використання у вищих навчальних закладах філологічного профілю з курсів для студентів-магістрів «Системна організація української мови», «Теоретичні питання граматики української мови». Матеріал посібника можна використати для самостійної роботи студентів над проблемами граматики в курсі сучасної української літературної мови.

МОРФЕМІКА І СЛОВОТВІР

– Тонинію ям, дж		Кому я що заподіяв! Чиї тяжкі руки в тілі душу закували, Серце запалили І галичі силу – Думи розпустили?? За що, не знаю, а караюсь, І тяжко караюсь! І коли я спокутую, Коли діжду краю, Не бачу й не знаю!! (Шевч.)
Позначення реквізитів в описі книги, статей тощо	//; [–]	Городенська К.Г. Реченнєвотвірний потенціал предикатів якості // Лінгвістичні студії: Зб. наук, праць. – Донецьк, 2001. – Вип. 7. – С. 27–32

Примітка. Збігатися (комбінуватися) можуть і три розділові знаки: [!!!]; [???]; [», –]; [?» –]; [!» –]; [!..»] тощо. Наприклад: «Зараз таке: у кого сіно, у того й гроші», – метикує поміж дядьками Юхим (Тют.); «Доля зловісна, чи не правда?» – звернувся обірванець до художника (Чухліб); «Це, мабуть, з моєї свити...» – промайнуло в голові у Зінька (Микит.); Ледве-ледве поблагословила: «Бог з тобою!» – та, як мертва, На діл повалилась (Шевч.).

ЗМІСТ

Передмова.....	3
----------------	---

МОРФЕМІКА І СЛОВОТВІР

Таблиця 1. Основні поняття морфеміки.....	6
Таблиця 2. Морфемна будова слова.....	8
Таблиця 3. Флексія.....	9
Таблиця 4. Основні поняття словотвору.....	10
Таблиця 5. Місце словотвору в рівневій системі мови.....	12
Таблиця 6. Мотиваційні зв'язки і відношення у процесі словотворення.....	13
Таблиця 7. Мотиваційні зв'язки у словотвірному гнізді слів.....	14
Таблиця 8. Способи афіксального словотворення.....	15
Таблиця 9. Суфіксальний словотвір іменників – назв осіб за родом діяльності, фахом.....	17
Таблиця 10. Суфіксальні моделі творення іменників-етнонімів (назв осіб за належністю до племені, народності, нації)...18	
Таблиця 11. Суфіксальні моделі іменників-назв осіб за ознакою місця проживання (народження).....	19
Таблиця 12. Префіксальний і суфіксально-префіксальний словотвір іменників.....	20
Таблиця 13. Творення безсуфіксних іменників (нульова суфіксація).....	21
Таблиця 14. Способи творення складних іменників.....	22
Таблиця 15. Способи творення складноскорочених слів..24	
Таблиця 16. Суфіксальний спосіб творення якісних прикметників.....	25

Таблиця 17. Суфіксальний спосіб творення відносних прикметників.....	25
Таблиця 18. Суфіксальний спосіб творення присвійних прикметників.....	26
Таблиця 19. Творення суфіксально-префіксальних приметників.....	27
Таблиця 20. Способи творення складних прикметників.....	27
Таблиця 21. Внутрішньодієслівний словотвір.....	29
Таблиця 22. Способи творення дієслів від інших частин мови.....	30
Таблиця 23. Способи творення прислівників.....	31

МОРФОЛОГІЯ

Схема. Граматичні категорії.....	33
Таблиця 24. Граматичні категорії іменних частин мови..	34
Таблиця 25. Граматичні категорії дієслова.....	36
Схема. Класифікація частин мови.....	38
Таблиця 26. Ознаки самостійних частин мови.....	39
Таблиця 27. Ознаки службових частин мови.....	42
Таблиця 28. Ознаки вигуків.....	43
Таблиця 29. Лексико-граматичні розряди іменників....	43
Таблиця 30. Власні і загальні назви.....	45
Таблиця 31. Велика літера у власних назвах.....	47
Таблиця 32. Назви істот і неістот.....	50
Таблиця 33. Назви конкретних предметів і абстрактних понять.....	51
Таблиця 34. Матеріально-речовинні іменники.....	53
Таблиця 35. Збірні й одиничні іменники.....	54
Таблиця 36. Граматична категорія роду в назвах істот....	55
Таблиця 37. Іменники уживані у двох формах роду.....	57
Таблиця 38. Іменники, з неповною числовою парадигмою..	57
Таблиця 39. Функції називного відмінка.....	60
Таблиця 40. Функції родового відмінка.....	61
Таблиця 41. Функції давального відмінка.....	62
Таблиця 42. Функції знахідного відмінка.....	63
Таблиця 43. Функції орудного відмінка.....	64
Таблиця 44. Функції місцевого відмінка.....	65

Таблиця 45. Функції кличного відмінка.....	66
Таблиця 46. Відмінювання іменників першої відміни....	67
Таблиця 47. Відмінювання іменників другої відміни....	68
Таблиця 48. Відмінювання іменників третьої відміни....	71
Таблиця 49. Відмінювання іменників четвертої відміни..	71
Таблиця 50. Правопис закінчень іменників. Однина.....	72
Таблиця 51. Правопис закінчень іменників. Множина...	74
Таблиця 52. Правопис іменникових суфіксів.....	76
Схема розбору іменника.....	79
Таблиця 53. Лексико-граматичні розряди прикметників.....	80
Таблиця 54. Ознаки якісних прикметників, що відрізняють їх від інших розрядів.....	81
Таблиця 55. Творення простої форми вищого ступеня порівняння якісних прикметників.....	82
Таблиця 56. Відмінювання прикметників.....	83
Таблиця 57. Відмінювання прикметників на <i>-лиций</i>	84
Таблиця 58. Правопис прикметникових суфіксів.....	84
Схема розбору прикметників.....	86
Таблиця 59. Слова з кількісним значенням.....	87
Таблиця 60. Розряди числівників за значенням.....	88
Таблиця 61. Групи числівників за будовою.....	89
Таблиця 62. Відмінювання числівника <i>один</i>	90
Таблиця 63. Відмінювання числівників <i>два, три, чотири</i>	90
Таблиця 64. Відмінювання числівників <i>п'ять ... дев'ятнадцять, двадцять, тридцять і п'ятдесят ... вісімдесят</i>	91
Таблиця 65. Відмінювання числівників <i>сорок, дев'яносто, сто</i>	92
Таблиця 66. Відмінювання числівників <i>двісті... дев'ятсот</i>	92
Таблиця 67. Відмінювання складених кількісних числівників.....	93
Таблиця 68. Відмінювання дробових числівників.....	93
Таблиця 69. Відмінювання збірних числівників <i>обоє, обидва, обидві</i>	94
Таблиця 70. Відмінювання порядкових числівників....	94
Схема розбору числівника.....	95

Таблиця 71. Розряди займенників за співвіднесеністю з іншими іменними частинами мови.....	96
Таблиця 72. Розряди займенників за значенням.....	97
Таблиця 73. Неозначені займенники.....	98
Таблиця 74. Відмінювання особових займенників.....	99
Таблиця 75. Відмінювання займенника <i>себе</i>	99
Таблиця 76. Питальні і відносні займенники.....	99
Таблиця 77. Відмінювання питально-відносних займенників.....	100
Таблиця 78. Відмінювання означальних займенників.....	101
Таблиця 79. Відмінювання займенника <i>сам (самий)</i>	102
Таблиця 80. Відмінювання вказівних займенників.....	102
Таблиця 81. Відмінювання присвійних займенників.....	103
Схема розбору займенника.....	104
Таблиця 82. Дієслівні форми.....	104
Таблиця 83. Категорія виду дієслова.....	105
Таблиця 84. Творення форм доконаного виду від недоконаного.....	106
Таблиця 85. Творення форм недоконаного виду від доконаного.....	107
Таблиця 86. Категорія стану дієслова.....	108
Таблиця 87. Категорія перехідності-неперехідності.....	109
Таблиця 88. Валентність дієслів.....	110
Таблиця 89. Категорія способу дієслова.....	111
Таблиця 90. Дієвідмінювання дієслів дійсного способу недоконаного виду.....	112
Таблиця 91. Дієвідмінювання дієслів дійсного способу доконаного виду.....	113
Таблиця 92. Форми наказового способу.....	114
Таблиця 93. Форми умовного способу.....	115
Таблиця 94. Правопис дієслівних суфіксів.....	116
Таблиця 95. Активні дієприкметники теперішнього часу.....	116
Таблиця 96. Активні дієприкметники минулого часу.....	116
Таблиця 97. Пасивні дієприкметники минулого часу.....	117
Таблиця 98. Відмінювання дієприкметників.....	118
Таблиця 99. Творення форм дієприслівників.....	119
Схема розбору дієслова.....	120

Таблиця 100. Групи прислівників за значенням.....	121
Таблиця 101. Творення форм ступенів порівняння якісно-означальних прислівників.....	122
Схема розбору прислівника.....	123
Таблиця 102. Прийменник.....	124
Таблиця 103. Структурні типи прийменників.....	125
Таблиця 104. Вживання первинних прийменників з відмінковими формами.....	126
Таблиця 105. Сполучники сурядності.....	127
Таблиця 106. Сполучники підрядності.....	128
Таблиця 107. Групи фразових і модальних часток.....	129
Таблиця 108. Співвіднесеність часток зі словами інших частин мови.....	130
Таблиця 109. Перехід слів з однієї частини мови в іншу.....	130
Таблиця 110. Ознаки, яких набуло слово.....	132
СИНТАКСИС	
Просте речення.....	135
Таблиця 111. Синтаксис як розділ граматики.....	135
Таблиця 112. Зв'язок синтаксису з іншими розділами мовознавства.....	136
Схема. Спільні й відмінні ознаки синтаксичних одиниць.....	137
Схема. Спільні й відмінні ознаки слова й словосполучення.....	138
Таблиця 113. Підрядний зв'язок слів у словосполученні.....	138
Таблиця 114. Керування.....	140
Таблиця 115. Типи словосполучень.....	141
Таблиця 116. Підрядні словосполучення.....	142
Таблиця 117. Сурядні словосполучення.....	144
Таблиця 118. Основні аспекти речення.....	145
Таблиця 119. Зовнішньо-синтаксична структура речення.....	145
Таблиця 120. Класифікація речень за метою висловлення (модальністю).....	146
Таблиця 121. Система простих речень.....	148
Таблиця 122. Семантичні предикати.....	151
Таблиця 123. Члени речення у типових функціях.....	153

Таблиця 124. Простий підмет.....	155
Таблиця 125. Складений підмет.....	156
Таблиця 126. Простий і простий ускладнений присудки.....	157
Таблиця 127. Складений дієслівний присудок.....	158
Таблиця 128. Складений іменний і прислівниковий присудки.....	159
Таблиця 129. Додаток.....	160
Таблиця 130. Означення.....	161
Таблиця 131. Обставини.....	162
Таблиця 132. Члени речення з подвійними семантичними відношеннями.....	168
Таблиця 133. Типи односкладних речень.....	170
Таблиця 134. Головний член односкладного речення....	172
Таблиця 135. Неповні та еліптичні речення.....	173
Просте ускладнене речення.....	175
Таблиця 136. Однорідність у простому реченні.....	175
Таблиця 137. Однорідні члени речення.....	176
Таблиця 138. Відокремлені означення і прикладки.....	177
Таблиця 139. Відокремлені обставини.....	179
Таблиця 140. Відокремлення порівняльних зворотів.....	181
Таблиця 141. Вставні і вставлені конструкції.....	182
Таблиця 142. Звертання як своєрідний вияв комунікативних функцій мови.....	183
Складне речення.....	185
Таблиця 143. Просте і складне речення у зіставленні....	185
Схема. Типи складних речень.....	186
Таблиця 144. Складні сполучникові речення мінімальної структури.....	187
Схема. Типи складносурядних речень.....	189
Таблиця 145. Сполучникові складносурядні речення....	190
Таблиця 146. Складні конструкції з пояснювальними компонентами.....	193
Схема. Структурно-семантичні типи складнопідрядних речень.....	195
Таблиця 147. Складнопідрядні речення нерозчленованої структури.....	196

Таблиця 148. Складнопідрядні речення розчленованої структури.....	200
Таблиця 149. Багатокомпонентні складнопідрядні речення..	206
Схема. Складні безсполучникові речення.....	208
Таблиця 150. Складні безсполучникові речення з однотипними частинами.....	209
Таблиця 151. Складні безсполучникові речення з неоднотипними частинами.....	210
Таблиця 152. Безсполучникові складні речення з пояснювальними відношеннями.....	212
Таблиця 153. Багатокомпонентні складні речення з різними видами і засобами зв'язку.....	213
Таблиця 154. Період (стилістична фігура).....	214
Таблиця 155. Надфразна єдність (НЄ).....	216
Таблиця 156. Надфразна єдність як комунікативна одиниця.....	217
Таблиця 157. Структура надфразної єдності.....	219
Таблиця 158. Структурні типи надфразних єдностей....	220
Таблиця 159. Зв'язки у надфразних єдностях.....	222
Таблиця 160. Семантико-синтаксичні зв'язки між компонентами надфразних єдностей.....	224
Таблиця 161. Конструкції з чужим мовленням.....	226
Таблиця 162. Конструкції з невластивою прямою мовою....	228

ПУНКТУАЦІЯ

Таблиця 163. Розділові знаки.....	230
Таблиця 164. Крапка.....	233
Таблиця 165. Знак оклику.....	235
Таблиця 166. Знак питання.....	236
Таблиця 167. Кома.....	237
Таблиця 168. Крапка з комою.....	238
Таблиця 169. Тире.....	240
Таблиця 170. Двокрапка.....	242
Таблиця 171. Три крапки.....	244
Таблиця 172. Дужки.....	246
Таблиця 173. Лапки.....	247
Таблиця 174. Комбіновані розділові знаки.....	248

Навчальне видання

Плющ Марія Яківна
Грипас Оксана Юріївна

**СИСТЕМНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ГРАМАТИЧНОЇ БУДОВИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.**

Таблиці. Схеми

*Навчальний посібник для студентів
філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів*

Відповідальний за випуск Кальченко Н.

Підписано до друку 10.12.2014

Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Гарнітура ScoolBookAS. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 15,4. Наклад 1000 прим. Зам. №688

ТОВ «Видавничий Дім «Слово»

04071, м. Київ, вул. Олегівська, 36, оф. 310

Свідоцтво про реєстрацію №1289 від 20.03.2003

Тел. 463-64-06, тел./факс 462-48-63

E-mail: vd_slovo@ukr.net

Віддруковано з готових діапозитивів

в друкарні ТОВ «Друкарня «Рута»

(свід. Серія ДК №4060 від 29.04.2011 р.)

м. Кам'янець-Подільський, вул. Пархоменка, 1

тел. 0 38 494 22 50, drukruta@ukr.net